

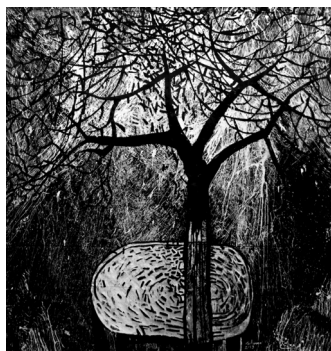
PAULIK HILDA

A GARABONCIÁS EGYÜTTES MŰKÖDÉSE ÉS DALSZÖVEGEI A RENDSZERVÁLTÁS ELŐTT

■ Írásomban a hatvanas-hetvenes években kibontakozó erdélyi magyar könnyűzene helyzetéről szeretnék átfogó, noha szükségképpen vázlatos képet nyújtani. A pontosság és hitelesség kedvéért esettanulmányyszerűen a hetvenes évek második felében megalakult Garabonciás együttes történetét, szövegvilágát és attitűdjét vizsgálom.

A diktatúra éveiben fellendülő erdélyi könnyűzene alakulása a Garabonciás együttes történetén keresztül jól nyomon követhető. A zenekart rendhagyósága miatt szintén érdemes kiemelni, ez főként a zenekar stílusbeli egyediségében gyökerezik, amelyet a beat életérzéseket és magatartásformákat közérthetően megfogalmazó, Kinde Annamária által írott dalszövegek képviselnek. Kinde dalszövegeinek talán legfontosabb jellemzője az, hogy sosem semlegesek, a hallgatót sokszor állítják a vagy-vagy dilemma elé, megidézve ezáltal Janis Joplin vagy Jimi Hendrix sajátos szövegvilágát. Az együttes dalszövegei tehát a romániai magyar könnyűzene, ezen belül a beat és rock stílusának képviselője révén a békés, de határozott lázadó attitűdöt, a fiatalságot érintő, általános érvényű dilemmákat, kérdéseket fogalmazzák meg.

A popkultúrát, pontosabban a country-beat stílust képviselő Garabonciás-dalszövegek a költészet és a könnyűzene elemeiből építkezve egy sajátos elegyet képeznek, poétikusságuk révén irodalomként is értelmezhetők. Az általam vizsgált szövegek a *nem pusztán irodalom, és nem pusztán zene* értelmezéssel ragadhatók meg a leginkább, hiszen egy, a popkultúra és az irodalom határ-

...a hatalomnak való
behódolás, az
eltömegesedés,
az érdektelenség,
a tudatlanság, a
domináns állapotokra
való reflektálás hiánya,
valamint a monoton
hétköznapiakba való
belenyugvás kapcsán
fogalmazódnak meg
leggyakrabban kritikák
a Garabonciás-
szövegekben.

Részlet egy hosszabb tanulmányból

mezsgyéjén elhelyezhető jelenséggel állunk szemben, ahol „a nyelv, amelyből a dalszövegek építkeznek, nem a pusztá *langue*: kihagyhatatlan eleme a zene”.¹

Az erdélyi zenekar jelentőségét igyekszem az adott történelmi kontextus összefüggésében vizsgálni, ennek értelmében fontosnak tartom a romániai magyar könnyűzene történetének rövid ismertetését. Ezt követően részletesebben foglalkozom az együttes működését befolyásoló tényezőkkel, majd a zenekar által közvetített attitűdök és a domináns témátípusok szempontjából vizsgált dalszövegekre térek rá.

A romániai magyar könnyűzene alakulástörténete

■ Az 1940-es és '50-es években meglehetősen ellentmondásos volt a romániai magyar könnyűzene helyzete, olyan értelemben legalábbis, hogy az legfeljebb szövegében volt és lehetett magyar:² gyakran kimerült a korabeli román nyelvű dalok magyarra való lefordításában. A hatvanas évek vége azonban erőteljes változást hozott, erre az időszakra tehető ugyanis egy, a társadalmi problémákra érzékenyebb, az Amerikai Egyesült Államokban kialakuló, de főként Nyugat-Európában gyökeret verő kulturális mozgalom helyi változataként jelentkező beatnemzedék megérése.

Helyi szinten ebben a periódusban fogalmazódik meg egy olyan jellegű könnyűzene igénye, amely a szórakoztató jellegén túl a művelődés, a művészet részeként működhet.³ Ezt a felismerést követően első intézményes támogatókként jelentkeztek a romániai rádióadók kolozsvári, illetve marosvásárhelyi stúdiói, amelyeknek köszönhetően „elnéptelenednek a városok utcái, a beatkorosztályok fülüket a rádiókra tapasztva ülnék otthon” – írja visszaemlékezésében a folyamatban részt vevő Egyed Péter. Nem sokkal később, 1969-től a Román Televízió magyar nyelvű szerkesztősége szintén meghatározó szerepet vállalt a jellegzetesen romániai magyar könnyűzene kialakításában. A magyar adás nyilvánosságot biztosított a többnyire kommerszként elkönyvelt táncdalok, az irodalmi szövegeket is feldolgozó, ugyanakkor a népzenei hangvétel felé mutató folk, valamint az újonnan jelentkező beat számára egyaránt.

Egyed Péter egy retrospektív jellegű írása az intézményes háttér bemutatásán túl a folyamatban részt vevő fiatalok nézőpontjából mutatja be a korszakot: „Ez volt az élet, amiért érdemes volt... napfény az erdei tisztáson”⁴ – írja. A zene egyfajta közösség-szervező erőként működött, „a kaszthoz való tartozás”⁵ egyik fontos feltétele volt, amelyet a lázadás és az egyre erősödő szabadságélmény növelt: „a szabadság zenéjének átélése pszichikusan is felszabadította a beatnikeket, spontánabbá, keresetlenebbé tette a viselkedést és a szóhasználatot, preferálta a rá- és együttérzést, lebontotta a sok rettenetes viselkedési és kommunikációs sémát, nevetségessé tette azokat. Közelebb hozta az embereket egymáshoz, kiengedte természetes érzelmeiket.”⁶ Mindez egy, a társadalmi kérdésekre érzékenyebb nemzedék születését igazolja, amely a hivatalos propagandával szembeni ellenállás kultúrájának alapját képezte.

A rádiókból áradó új stílus hatására, valamint a rendszer visszaszorító kezdeményezéseinek ellenére, vagy éppen ennek zavarát kihasználva, Székelyudvarhelyen könnyűzenei fesztivált szerveztek. Az 1970-es évek elején, a romániai magyar könnyűzene egyre erősödő fórumának számító televízió támogatásával országos sikernek örvendő fesztivál jött létre: a Siculus fesztivál. A rendezvényen a fiatal tehetségek számára lehetőség nyílt a bemutatkozásra, ugyanakkor a kötelezően előadott román nyelvű dalok mellett a fellépők magyar számokkal is színpadra állhattak.⁷ Boros Zoltán, a Román Televízió magyar adásának szerkesztője a magyar számok kapcsán kiemeli azt, hogy ő, illetve a táncdalfesztivál további támogatói és kitalálói nemcsak a hazai együtteseket és magyar nyelvű dalokat támogatták, de főként a saját, hazai szerzeményeket, bízva abban, hogy a zenei műfajokban, akárcsak az iroda-

lomban, létrejöhet egy tipikusan erdélyi változat.⁸ A Siculus fesztiválok fontossága ugyanakkor a stílusbeli és műfaji sokszínűségben gyökerezik, hiszen a folk, a tánczene és a beat képviselői egyaránt teret kaptak a rendezvényeken. Ez utóbbinak, a kapitalista országokból származó beat stílusának hivatalos formában való megjelenése révén „a hatalom hallgatólagosan tudomásul vette, hogy a fiatalok többsége hallgatja és utánozza a nyugati zenét”.⁹

Ez a székelyföldi kezdeményezés négy éven keresztül, az 1973-as évvel bezárólag töretlen sikernek örvendett, ezt követően a hatalom nem engedélyezte tovább ezt a fajta nyugatias léghörű rendezvényt, fenyegetőnek érezhette ugyanis a tényt, miszerint a fiatalok „közömbösséggel hallgatták a szocializmus építésére való felhívásokat, ehelyett a nyugati kultúra, a hippimozgalom, a beatköltészet érdekelte őket”.¹⁰ Ekkor a művelődés ellenőrzésének, valamint a személyi kultusz kiteljesítésének céljából újtára indult a *Megéneklünk, Románia (Cântarea României)* elnevezésű rendezvénysorozat, amelynek következményeként nagymértékben korlátozódott az alkotói szabadság, és erősödött a hivatalos propaganda hatása. A visszatérő nacionalizmus, szocialista realizmus és személyi kultusz „hihetetlen kárt és szenvedést okozott, lefejezte az autentikus zenei beat-rock mozgalmat”.¹¹ Az erdélyi, magyar nyelvű könnyűzene hamarosan elveszítette legfőbb támogatóját, a Román Televízió magyar nyelvű adásának szerkesztőségét, majd nem sokkal később megszűntek a kolozsvári és marosvásárhelyi rádióstúdiók is. Idővel a magyar nyelvű együttesek egyre inkább arra kényszerültek, hogy a különféle rendezvényeken és fesztiválokon román nyelvű dalokkal lépjenek a közönség elé, illetve hogy saját dalikat is román nyelven írják.

Az 1960-as évekre körvonalazódó beat stílus Európa-szerte jelentős sikereket ért el, a magyar zenetörténet új korszakát nyitották meg a hatvanas évek elején megjelenő magyarországi beatzenekarok, így az Illés és az Omega. A romániai magyar kisebbség nem volt ilyen szerencsésnek mondható helyzetben, hisz ami a Ceaușescu-rendszer első, „átmeneti engedmények” korában, azaz 1968 és 1972 között végbemelő ideológiai lazulás periódusában megvalósulhatott, az nehézségekbe ütközött, majd elsorvadt az „erőszakos diktatúra” bevezetésének időszakában.¹² A kényszerű elszigeteltség állapotában élő és az angolszász rockzene hatásaitól óvott fiatal generáció a felvázolt körülmények ellenére igyekezett megteremteni a romániai magyar könnyűzene alapjait.

A country-beat stílusú Garabonciás zenekar története

■ 1976-ban alakult meg a magát country-beat stílusú zenekarként meghatározó Garabonciás együttes. Az erdélyi magyar beatnemzedék nagyváradi képviselője, a híres Metropol Group mellett a Garabonciás együttesnek szintén sikerült felküzdenie magát a legjobb romániai magyar zenekarok közé. A Temesváron megalakult együttes általános népszerűségének oka főként a négy hangra kidolgozott, igényes és gazdag zenei repertoárban keresendő.

Csutak István az együttes létrejöttének történetét néhány meghatározó előzmény összefüggésében láttatja. Az említett frontember már fiatalon elkezdett saját dalokat írni, illetve főként Áprily-verseket megzenésíteni. Első együttesét a petrozsényi líceumban alapította meg, ennek kapcsán így emlékezik: „főleg olyan dalokat muzsikáltunk, melyeknek kottáihoz hozzájutottam, és a nagy román többségű iskolai közegben elfogadták a diáktársak: Beatles, Omega – és a Szabad Európa Rádió adásaiból magnóra felvett és onnan leírt dalokat”.¹³ A történet komolyabb része akkor következett, amikor a hetvenes évek elején a kolozsvári konzervatórium tanárai rendszeresen járták az országot a tehetséges diákok feltérképezése, „verbuválása” végett: „gon-

dolom, hamar kiderült, hogy exhibicionizmusom mérhetetlen, és hogy én gitározni, énekelni szeretném a saját dalaimat”¹⁴ – emlékezik vissza Csutak István. Az ezt követő periódus a fölfelé ívelés időszaka volt, hiszen Boros Zoltán rendszeresen rögzítette az akkor még középiskolás Csutak István dalait. A Garabonciás zenekar tagjai időközben megismerkedtek egymással, de zenei előképzettséggel kezdetben csak Csutak István rendelkezett, akiből hivatásos zenészt akartak faragni szülei. A zenekar imázsát az említett frontember tudatosan alakította: „kellett nekem egy hosszúszőkehajú gitáros lány, aki egy piros basszusgitáron játszik”.¹⁵ A basszusgitár kapcsán egyik írásában Boros Zoltán megjegyzi: „Már a felállítás (a basszusgitár jelenléte) is jelzi, hogy a popzene felé kacsingatnak”,¹⁶ e hangszer tudniillik a modern zene markereként működött, s ebből kifolyólag gyakran a rendszerellenes tiltakozás jelképeként értelmezték. Az együttes létrehozása ugyanakkor politikai összetevőkkel is járt, a hatalom képviselőinek beleegyezése a kezdeményezés fontos feltételének számított. Ennek kapcsán a következőképpen nyilatkozott Csutak István: „Az együttes léte az ország más részeire kevésbé jellemző, engedékenyebb körülményeknek köszönhető”,¹⁷ majd többször is kiemeli a temesvári Casa Studentilor (Diákház) demokratikusnak nevezett intézményét, amely a magyar nyelvű és kezdő zenészek, zenekarok kezdeményezéseit felkaroló és megkülönböztetés nélkül támogató művelődési szervezetként működött. Temesvár szigetként létezett, olyan értelemben legalábbis, hogy az ország más részeihez képest engedékenyebbnek mondható körülményekből adódóan a magyar cenzúrafelelősök az együttest, illetve általában a magyar egyetemisták csoportját képviselték a rendszer ellenében, és nem fordítva, ugyanakkor nem ragaszkodtak feltétlenül a veszélygyanús szövegek módosításához sem. Fontos kiemelni továbbá a zenekarnak a Román Televízió magyar szerkesztőségével ápoltt szoros kapcsolatából származtatható prioritásait is. A román szerkesztőséghez képest ez utóbbiban a cenzúra sokkal lazább volt: „még farmerban és hosszú hajjal is részt vehettünk a filmezéseken”¹⁸ – emlékezik vissza Fogarassy Ildikó, a zenekar egyetlen női tagja. Mindez nagy szó volt akkoriban, a nyugati beat trendjének imitálását ugyanis rossz szemmel nézte a rendszer. Mindez ugyanakkor korántsem jelenti azt, hogy a magyar zenekarok szabad kezet kaptak: idővel a magyar nyelvű szövegek fokozatosan a figyelem középpontjába kerültek, s ezzel párhuzamosan a tartalmi felülbírálatok száma is növekedett. Így történt, hogy egyetlen alkalommal a Garabonciás zenekar egyik szövegében némi kivetnivalót találtak, így cenzúrázták az *Iskolaidő* című dalban szereplő „a szökőkút, ami nem szökik” szófordulatot. Ennek okát a következőkkel magyarázta Boros: „már az általános takarékoság időszakában voltunk, amikor Ceaușescu vissza akart fizetni minden kölcsönt... Abban, hogy egy szökőkút épp nem működik, nincs semmi különös. De mivel a szökőkutak a legfelsőbb elvtárs parancsára nem működtek, a valóság egyszerű megállapítása is bírálatnak volt értelmezhető.”¹⁹

1979-ben az Ifjúsági Zenei Hétvége elnevezésű könnyűzenei rendezvényre került sor, amelyet Boros Zoltán kezdeményezett: „Temesvárra gondoltam, ahol egy jól szervezett magyar diákszervezet működött. Csutak István, a Garabonciás együttes vezetője ajánlkozott, hogy a helyi szervezést diáktársaival együtt megoldja.”²⁰ Az első alkalommal zavartalanul zajló, színvonalas rendezvényt követően a második, 1980-as műsor közönség nélkül és ötven szekustanonc jelenlétében ment végbe. A történetek okát Csutak István abban látja, hogy nem sokkal a második előadás megrendezése előtt a zenekar visszautasította a *Megéneklünk, Románia* elnevezésű, a művelődés hatékonyabb átláthatóságát szolgáló rendezvényen való részvételét. A Garabonciás végül is részt vett a rendezvényen, de váratlan módon magyar nyelvű produkcióval, *A karrrier* című csípős és gúnyos hangvételű dallal. A dal szövege a konvencióknak megfelelni vágyó, de a siker érdekében gyakran kiskapukat kereső

sznob figura, ugyanakkor a szocialista embereszmény kritikáját fogalmazza meg: „Önérzetes fiatalember, már távolról is látszik, / A társadalmi számlátrán görcsösen felfelé mászik.” A dalválasztást Csutak István a következőkkel magyarázta: „nagyon nagy volt a feszültség, nagy volt a nyomás, éreztem, hogy meg kell védjem az én kis világomat, a hovartartozásomat.”²¹ Szintén a tiltakozás, a be nem hódolás attitűdjére mutat rá, hogy nem sokkal az első kislemez (*Formația Rock Garabonciás*) dalainak felvétele után (a kislemez végül 1981-ben jelent meg), a szigorodni látszó stúdiófelvételek ellenére, a zenekar arra az elhatározásra jutott, miszerint nem hajlandó külsején, öltözködésén és hajviseletén változtatni. Mindezt úgy, hogy a Garabonciás amúgy sem a hippie kellékekkel, kiegészítőkkal próbálta felhívni magára a közönség figyelmét, hanem előadásai során elsősorban a dalok mondanivalójával üzentek a hallgatóságnak. Az identitás és az egyediség megvédésének problémája, valamint a magyarság melletti kiállás a fentebb leírtak értelmében csak a későbbi, nyolcvanas években vált jelentős problémává, a nacionalizmus erősödésével egy időben jelentkező jelenség volt.

Időközben az akusztikus gitárral kísért tartalmas, szép szövegeket feldolgozó folk műfaját „túlnőve”, a Garabonciás az Erdélyben akkor még újak számító stílust, a folk-beatet vagy saját meghatározásuk alapján a country-beatet célozta meg. A műfajt főként a dallambeli egyszerűség, a változatos hangszerelés, a táncdal műfajára jellemző túlzott szentimentalizmustól való éles elhatárolódás jellemezte: „csupán néhány dallamfordulattal vagy hangszerelési újítással utal a népire, hisz a dallam egészében új szerzemény, a szöveg is tulajdonképpen modern slágerszöveg.”²² A Garabonciás együttes repertoárjában ugyanakkor egyre gyakrabban jelentek meg a bíráló, rendszerellenes szövegek, így válhattak az együttes dalai egyre inkább az ellenkultúra részévé. A Garabonciás, illetve maga a beat, a rock, a már említett „édeskés, szentimentális, ugyanazzal a két, három nyelvi fordulattal operáló, szinte kizárólag szerelmi témájú, olcsó”²³ táncdalok ellen is lázadt. Ennek ellensúlyozását szolgálták a zenekar, illetve a popzene által játszott parodizáló, gyakran gúnyos, cinikus, szatirikus hangvételű dalok. A beat szövegvilágának szintén elengedhetetlen részét képezte a többértelműség, amely a békésnek látszó, de tulajdonképpen határozott ellenszegülés, a rendszerrel szembenő tiltakozás eszköze volt.

A popkultúra művészi igényessége tükröződik az irodalom irányába való elmozdulásban is: a „formai megmunkáltság” és az „igényesen kidolgozott nyelvi, képi világ”²⁴ megteremtésére való törekvésben. Ilyen értelemben az irodalomhoz való viszonyulás terén megfigyelhető egyfajta társadalomtörténeti-funkcionális változás: az irodalom egy-egy réteggel való világgépét kifejezni képes közegként jelentkezik, a közönség világgépét megelevenítő csatornává válik. Másrészt az is elmondható, hogy a dalszövegek az irodalomhoz képest sokkal inkább igénylik az általuk képviselt világnézettel való azonosulást, amely a koncertélmények, a dalszövegekben gyakran jelentkező ironikus és gúnyolódó beszédmód, valamint a rendszer ellenében alkalmazott és intenzív ellenállási reakciót eredményező szimpatikus érvelési mechanizmus révén valósulhatott meg. Így a zene nemcsak a szórakoztatás eszközeként szolgált, de gondolatokat, érzéseket közvetíteni képes, tömegeket megmozgató, egységesítő erőként. Az irodalom a békés ellenállás, a véleménynyilvánítás és az önmeghatározás eszközévé lett. A Kinde Annamária által írott szövegek között szintén akadnak (bújtatottan) rezsimellenes megnyilatkozások, így a lázadó, a beatgeneráció elégedetlenségét megszólaltató dalok az ellenkultúra részeként működtek.

Csutak István és zenekara egyfajta önfenntartási ösztönből választotta a zenei pályát, működésüket nagymértékben segítette a temesvári elit közege. A nyolcvanas évek elején azonban, az együttes megalakulásától számított ötödik évben a Hargita megyei propagandafelelősök megakadályozták a Garabonciás együttes Székelyföldre

telepedését és további működését. Ugyanakkor a Garabonciás együttesről nem beszélhetünk pusztán múlt időben, hiszen harmincévnyi szünet elteltével, a 2010-es évvel kezdődően ismét összeállt az együttes.

A Kinde Annamária által írt dalszövegek

■ Kinde Annamária személye, illetve költői, alkotói munkássága szoros kapcsolatban áll a zeneiséggel, az általa teremtett poétika gyakran szó szerint is dallammal, illetve hangszeres kísérettel egészül ki. Ő maga a megzenésített, dallammal ellátott verset egy folyamatos jelennel bíró műfajként határozta meg, amelyben a szöveg médiumából a zene médiumába átkerülő költemény intenzívebb belső élményt, a szöveg mondanivalójával való könnyebb azonosulást eredményez: „A dallamok kiemelik a verset a hétköznapiokból, a közönség lelkét is magukkal ragadják a magasba.”²⁵

A Garabonciás zenekar által képviselt ars poetica már kezdetben rokonságot mutatott a hetvenes években még szintén egyetemi tanulmányait folytató Kinde Annamária szövegeivel. A kesernyés hangvételű társadalomkritika, a rezsim elleni lázadás, illetve egy-egy jellemző, általános érvényű igazság vagy hangulat megragadásának képessége volt az, amiért e szövegek elnyerték a zenekar, majd később a közönség tetszését. Ilyen értelemben a Garabonciás együttes zenei repertoárját a szövegcentrikusság jellemezte: az üzenet, a zenekar által közvetített világszemlélet, rebellis attitűd alkotta e dalok vázát.

A Kinde Annamária által írt szövegek mellett a Garabonciás tagjai, más korabeli zenekarokhoz hasonlóan más költők szövegeit is megzenésítették. A Garabonciás által megzenésített versek között szerepeltek például a Fogarassy Ildikó által szólóban énekelt *Marasztalás* (Weöres Sándor), Kányádi Sándor *Noé bárkája felé* című költeménye, Áprily Lajos *Éjjelizene* című verse, illetve néhány Szabó Lőrinc (*Ráérés, Monológ*) és József Attila (*Medvetánc*) költemény is. A zenekar által dallammal ellátott versek kapcsán Csutak István megjegyezte: „Kinde elég jól viselte azt, hogy más költők verseit is megzenésítettem. Szándékosan mondtam azt, hogy »más költők«, mert Kinde szerintem már akkor is (szárnyait bontogató) költő volt. A rockzenészek szemében a »szöveg« az több mint vers. Tehát amikor a Kinde (dal)szövegeiről beszélek, az a dicséret netovábbja.”²⁶ A megzenésített versek a magyarországi popzenében szintén fontos helyet foglaltak el, gondoljunk csak az Illésre, az Omegára vagy akár a beat-kultúra egyik kései, jelentős magyarországi képviselőjére, a Hobo Blues Bandre.

A zenekar és a költő közötti kapcsolódási pontot Csutak István megfogalmazása szerint „az azonos korosztály, azonos álmok és vágyak” képezték. A Garabonciás által képviselt világnézet, az elegáns, poétikus, és gyakran kesernyés megfogalmazási módnak köszönhetően a cenzúra felelősei nem találtak fogást Kinde szövegein: „nyelvi, irodalmi színvonala hibátlan volt és a mondanivalóját el tudta juttatni a hallgatóságához, ha kellett, az akkor kialakult metanyelven, amit mi is értettünk, a közönség is, és a cenzor mégse találhatott benne kifogásolni valót.”²⁷ A zenekar és a költő közötti barátság, együttműködés Kinde Annamária 2014-ben bekövetkező haláláig tartott.

Csutak István jóvoltából lehetőségem adódott az eredeti, az 1989 előtti, az 1990 utáni, valamint az együttes újra-megalakulására írt dalok textusait megvizsgálni, melynek során nem esztétikai, de tematikus, illetve a dalok társadalmi-funkcionális hatását vizsgáló elemzést folytattam. Most főként a szövegekben megjelenő témátípusok, attitűdök, problémák, üzenetek, visszatérő motívumok és hangulatok változatosságának demonstrálására térnék ki részletesebben.

A szövegekben megjelenő témátípusok igen nagy diverzitást mutatnak, hasonló helyzet áll fenn a szövegek stílusát, hangulatát, képeit és hangvételét illetően is. A leggyakrabban ismétlődő témakörök a következők: emberi kapcsolatok, társadalomkritika/rendszerellenesség, dal és zene, útkeresés, én-definiálás.

Az elsőként megnevezett témátípus nem túl gyakori téma a Garabonciás-dalok körében, ennek magyarázataként az előzőekben már említett, „túl szentimentálisra” sikeredett táncdalok „elrettentő példája” szolgálhat, másrésztől nem elhanyagolható a zenekar által képviselt zenei stílus szempontja sem, hiszen a country-rock kevésbé az egyéni, de főként a közösségi, társadalmi szintű problémákra mutatkozott érzékenyebbnek.

A szerelmet, barátságot, elmagányosodást tematizáló Garabonciás-szövegek között akadnak népdalszerű textusok: „Úgy szeretlek, / Ölelnék, / Rőt parázssá hevíténélek... Ablakom alatt szél dudorász / Mehetsz most már, amerre látsz, / ha te más lányt jobban szeretsz / ott az ajtó máris mehetsz” (*Úgy szeretlek*), de kesernyésen humoros szövegek is: „a jó barátot becsüld meg, / mint ételben a sót, / épp ezért a leve-sedbe tettem, / talán egy félkilót” (*Nehéz barátság/Törekeny házasság*). A magány, a meg nem értettség a sznob, karrierfüggő környezet következményeként jelentkezik: „Szögletes emberek / sarkai sértenek / és nem vagy itt, / hogy elmondjam neked.” A személyes érzelmek, lelkiállapotok megéneklésénél fontosabb helyet foglal el a dal, a hivatásként felfogott zenélés, a zene általi közös érdekképviselés: „Én érzem azt, hogy szólni kell, / De nem tudom, hogyan mondjam el, / Mert jó veled, de tudnod kell, / hogy nem maradhatok... / Te meghallgattad énekm / Azt is tudod, mi jó nekem, / A dal az út, az életem.” (*Életem*)

A rendszernek, pénznek és jólétnek behódoló társadalom, valamint a hétköznapi monotonitást, meghunyászkodást választó egyén kritikájával az előző témához képest sokkal több dalszöveget találkozhattunk. A rock/beat stílust képviselő zenekar szövegeiben a lázadás és antikonformizmus attitűdje meghatározó, így a hatalomnak való behódolás, az eltömegesedés, az érdektelenség, a tudatlanság, a domináló állapotokra való reflektálás hiánya, valamint a monoton hétköznapiakba való belenyugvás kapcsán fogalmazódnak meg leggyakrabban kritikák a Garabonciás-szövegekben.

Ezekre a szövegekre gyakran jellemző a csípős, kesernyés humor, példa erre *A kényelem lételem* című dal szövege is: „Mínek mozdulna, ha nyugton csücsülhet, / Mínek dolgozzon, ha másképp is lehet, / Élmi könnyen, enni jó sokat, / Nem firtatni soha kényes dolgokat.” Az *Íróasztal* című szövegben a szarkasztikus megfogalmazás-mód szembetűnő: „Az íróasztal jó munkahely, / Az íróasztal tekintélyt emel, / az íróasztal mögé ülve óriás leszel”, amelyben a társadalmi viszonyok tekintélyelvű meghatározottságát karikírozza a szövegíró. A kesernyés, kaján humor egyik legjobb példája a Csutak István és Kinde szövegírói együttműködéséből született *Vallomás*, amelyben a feltörekvő sznob alakja válik a gúny tárgyává:

*„Szorgos állampolgár vagyok,
van házam, feleségem, luxusautóm, és
hétvégi házamban vízöblítéses
hétvégi trónusom...
Mert én hajtok, a világra semmit sem adok
ha látnak az utcán, azt kérdik, ki vagyok? s ha
elgázol egy alakot kerekem: semmi,
a kárát megfizetem,
a fő, hogy tele legyen a zseb, hej hó,
a fő, hogy tele legyen a zseb.”*

A robot, a jelen élehetetlensége, az elfásultság, az egyéni szabadság feladása, a távlatnélküliség, valamint az egyre eluralkodó piac következtében jelentkező varázstanodás problémája, más főbb témátípusokkal kiegészülve, utalások formájában a teljes szövegvilágon végigvonul: „Beástad magad a csendbe, és / hiszed, hogy így marad, ha / szólasz is, semmit se mondasz, / nem érzed jól magad” (*Szól a csengő*), „...de ahol kereskedők a dalnokok / mit is várhatnál egyebet / ki kopog... azt mondják kilyukadt az ég / a lyukon át elszöktek a mesék / nem maradt más csak a valóság” (*Alszik a gyermek*), „És reggel lesz és délután / és este mindennap, / és intézni kell ilyenolyan / fontos dolgokat. / És munkába kell menni, / és hazamenni kell, / egyetlen életünk, / látod, így múlik el.” (*Hétköznapi*), „Mesére vágyom / Mely elringassa horzolt lelkemet...” (*Blues*).

A társadalomkritika mellett a rendszer elleni lázadás problematikája, a hatalommal szembeni elégedetlenség kinyilvánítása szintén jelen van a beat/rock generáció életfelfogásában. A Garabonciás együttes esetében, akárcsak a kommunista blokk más országaiban a popkultúrát képviselő együttesek, énekesek körében (Cseh Tamás, Vlagyimir Viszockij, Jaromír Nohavica, Jacek Kocmorski²⁸) általában érvényes volt a rendszer által propagált sablonok elutasítása. Esetünkben a hetvenes évek folyamán egyre erősödő diktatúra megszorításainak következtében fokozódott a rendszerrel való szembeszegülés vágya. A hatalommal szemben nyílt állásfoglalást tartalmazó Kinde-szövegek főként az 1990-es években íródtak. 1989 előtt született azonban az *Igazság* című rövid szöveg. A szöveg eredetijén ott szerepel Fogarassy Ildikó nagy felkiáltójeles „nu”-ja, jelezve azt, hogy ebből a szövegből nem születet dal.

A szöveg így hangzik:

*„szóban lakott
és a tettben
most a címe
ismeretlen
fegyver hallgattatta el
csörgő pénz temette el
sírjánál a nagyvezérek
mondtak ezer gyászbeszédet.”*

Ezek a szövegek az akkor fiatal zenekar lázadásának okait fogalmazzák meg, amelyeket egy Boros Zoltánnal készített hajdani tévéfelvétel keretén belül konkrétan is megfogalmazott Csutak István: „amennyiben szabad nekünk mint kései beatgenerációnak dühösek lennünk, akkor dühösek vagyunk a kényelemre, azokra, akik okosabbnak tartják magukat, mint mi, és nem azok, dühösek vagyunk azokra, akiknek sok pénzük van, és szerintünk nem úgy költik el, ahogy azt szerintünk értelmes volna elkölteni.”

Az agyimosás, a gondok, a szürkék közé való beolvadás ellenszereként e szövegekben gyakran jelenik meg a dal, a zene, az ének: „Énekelni kell, / Nincs ki helyettünk mondja el, / És vannak, akik várják, / Hogy újra nekik énekelj!” (*Énekelj!*), „Teljesen mindegy, hogy ülök vagy állok, / vagy épp megyek, mert mindig énekelek, / nehogy mindennapi gondjaim / a fejemre nőjenek.” (*Mindig énekelek*). A zenélést mint témát feldolgozó dalszövegek számos ars poetica-szerű részletet tartalmaznak, amelyek a zenélést mint hivatást, életutat jelenítik meg: „Minden új dalunk hirdetőtábla, / mely égen, földön azt kiabálja: / ne legyen csend az életemben, / a zene, a ritmus éltet engem.” (*Megmásszuk a csúcsokat*), „Csak színvonalasan, / merészen, okosan, / és érthető legyen, / hogy szeressék sokan...” (*Biztató*). A dal, a ritmus, a dúdolás a Garabonciás-szövegek egyik központi, a szövegek közötti átjárhatóságot megte-

remtő motívuma. Kinde szövegeit most nem szó szerint idézve: a dal hirdetőtábla, megoldás, fény, csatorna, hivatás, igazság, segítség, létszükséglet.

Az útkeresést, belső dilemmákat fogalmazza meg a Kinde-dalok egy másik része, ezek a szövegek gyakran önreflexív jelleggel bírnak, gyakori témájuk a belső káosz, a reménytelenség, a magány. Akadnak pozitívabb hangvételű, a bizakodó útkeresést és lelkes önmeghatározás témáját érintő textusok is.

A fiatalokat érintő kérdéseket, az útkeresést, az identitás problémáját szintén számos dalszöveg érinti, ilyen például a reményt is megsejtető, de alapvetően szomorú *Álmodozás* című dalszöveg:

*„Még mindig nem tudom én,
hogyan hol van a helyem!
Van-e egyáltalán,
és jó-e az nekem?”*

A politikai rendszer igazságtalanságait tematizáló szövegekben szintén megjelenik a kiszolgáltatott „én” alakja. A hatalommal szembeni tehetetlenség, az otthontalanság érzése fogalmazódik meg a *Fölösleges* című dal szövegében: „Nem gyógyul a bizalomvesztés / Túl hosszúra nyúlt a hallgatás... / Nem lehetsz jó, / Nem lehetsz ott-hon, / Életed is, halálod is felesleges.” A fogyasztói társadalom által bekebelezett, önmagát feladó egyén szólal meg a *Vergődik bennem a lélek* című szövegben:

*„vergődik bennem a lélek
üzleti szellemben élek
elfeledtem, megtagadtam
igazi önmagam.”*

Ezek a szövegek általános érvényű hangulatokat, képeket örökítenek meg, gyakran poétikusan, metaforikusan. Akad néhány olyan szöveg is, amely az ember és a természet, így az erdő, az évszakok, a csillagok, illetve az ember és a város kapcsolatát mutatják be. Ezekben a szövegekben az egyén, aki helyét az emberek között meg nem lelheti, a természethez fordul segítségért: „Fejem fölött egy csillag állt, / mutatta nekem az irányt. Bíztam benne, azt ígérte / oda vezet, hol mindig él a dal.” (*Blues egy csillagért*), „az éjjeli város fényei / a hajnali város hangjai / nappal az utcák fényei / életemnek részei...” (*A városban*).

A gyakran tájleírást tartalmazó, lírai szövegek esetében a hó, a fagy, a tél, a köd, eső erős motivikus hálót alkotnak, ezek a költőnő későbbi verseiben még inkább felerősödve központi motívumokká lesznek. Íme néhány szövegrészlet a dalszövegekből:

*„Egy csillag állt felettem
Fényét elnyelte a köd”*
(Blues egy csillagért)

*„Hókrisztályok fénye szűr
rövid a nap az éj az úr”*
(Átmenet)

*„Hó hull a szememben
Látom, de tudom, nem hiszed.”*
(Blues)

Kinde költészete, főként annak korai szakasza magában hordozza dalszövegírói munkásságának nyomait. A feldolgozott témák, a sokszor ismétlődő motívumok

nagy hasonlóságot mutatnak: az évszakok, a múlt, a jövő, a magány, csend, hajnal, hó, köd, fény, út, álom, sötétség, a természet, a város, a látomásos, álomszerű képek dalszövegeiben és költeményeiben egyaránt jelen vannak. A Garabonciásnak írt szövegekben jelentkező lázadó attitűd és társadalomkritika a költőnő összes kötetén végigvonul, bár a kezdetben „lelkes”, a változtatás sikerének tényleges lehetőségét megszólaltató szövegek időközben egyre elkeseredettebb, reménytelenebb hangot ütnek meg, sok költeményben eluralkodik a magány és tehetetlenség érzése. Kinde Annamária költészetének egyik központi témáját képezi ugyanakkor az útkeresés, a vándorlás, az önmeghatározásra irányuló vágy, ugyanakkor legalább ilyen gyakran olvashatunk az egyéni szabadság ellehetetlenüléséről is.

Kinde köteteiben ugyanakkor megszólal valami zene. A fent bemutatott dalszövegek közül a költőnő jó néhányat beemelt *A hiúzok természetéről* (1996) című első verseskötetébe. Így kerültek be a költőnő első kötetébe a *Kolozsvári blues*, a *Dal a lélek épségéről és a béke kékségéről*, a *Kísértetek a hóban*, a *Blues* című szövegek. Később, a 2010-ben ismét összeállt zenekar számára Kinde Annamária írt néhány új dalt, ezekből a *Homázs*, illetve a *December dal* szintén megjelent a költőnő 2011-es, *Hóbanévad* című kötetében. Sok vers címében idézi meg a zenét, ezek a címek általában műfajmegjelöléseket is tartalmaznak: *Gyűrött arc balladája*, *Nemtelen bohóc éneke*, *Csajka-blues*, *Még egy dal a félelemtől*, *Sanzon*, *Haláldal*, *Másnapos angyal éneke*, *Dal az egykori férfiakról*, *Kedd esti dal*, *Lemez stb.*

Összegzés

■ Írásomban az erdélyi magyar könnyűzene helyzetéről próbáltam elsősorban az intézményesültségre épülő képet nyújtani, kiegészítve azt a folyamatban részt vevő személyek visszaemlékezéseivel, véleményeivel. A Garabonciás egyediségének fontos pillérei a beat életérzéseket és magatartásformákat közérthetően megfogalmazó Kinde-dalszövegek. Kinde változatos szövegei „nemcsak felrázták, de el is gondolkottatták a közönséget”.²⁹ A költőnő szövegei mindmáig érvényesek, a politikai igazságtalanságok ellenében írt szövegek ma is aktuálisak, és bár a beat mára már nem uralkodó műfaj, a beatgenerációk által képviselt lázadó attitűd ma is időszerű, a serdülő dilemmái, az érzelmek problematikája szintén. Szövegei sosem semlegesek, „mindig állást foglalnak valami mellett vagy valami ellen”, megidézve ezáltal a korai hippikultúra sajátos szövegvilágát.

■ JEGYZETEK

1. Papp-Zakor Ilka: *Az ellenállás kultúrája. Popkultúra a hetvenes és nyolcvanas években*. MA disszertáció, BBTE, Kolozsvár, 2013. 55. Szakirányító dr. Selyem Zsuzsa. (A dolgozat egy rövidített változata jelen lapszám-ban is olvasható – szerk. megj.)
2. L(ászló) F(erenc): *könnyűzene*. Romániai Magyar Irodalom Lexikon Online (<http://lexikon.kriterion.ro/szavak/2304/>, utolsó letöltés: 2016. április 11.)
3. Uo.
4. Egyed Péter: *1968–1971: A tiszta boldogság kora*. Korunk 2013/8. 27.
5. Uo.
6. Uo. 29.
7. Demeter Csanád: *A romániai magyar beat zene rövid tündöklése és bukása*. Transindex, (<http://multikult.transindex.ro/?cikk=13404&nyomtat=1>, utolsó letöltés: 2016. április 8.)
8. Boros Zoltán gondolata, részlet az általam készített interjú anyagából (2014. június 24.)
9. Demeter: i. m.
10. Papp-Zakor: i. m. 15.
11. Egyed: i. m. 33.
12. Demeter: i. m.
13. Részlet a Csutak Istvánnal készített interjú anyagából (2014. június 2.)
14. Uo.
15. Uo.
16. Boros Zoltán: *Garabonciás*. Ifjúmunkás 1979/2.

17. Garabonciás la TVR Timișoara. (<https://www.youtube.com/watch?v=n5KN8f-EWf4>, utolsó letöltés: 2016. március 7.) P. H. ford.
18. Garabonciás la TVR Timișoara. i. m.
19. Boros Zoltán: *Erdélyi magyar könnyűzene a hetvenes években*. Székelyföld 2014/2. (<http://www.hargitakido.ro/cikk.php?a=MjE3Ng>, utolsó letöltés: 2016. május 2.)
20. Boros: *Erdélyi magyar könnyűzene...*, i. m.
21. Garabonciás la TVR Timișoara. i.m.
22. Selmeczi György: *Folk és beat – vagy bevezető egy műfaj történetébe*. A Hét 1973/46.
23. Boros: *Garabonciás*. i.m.
24. Papp-Zakor: i. m. 72.
25. Kinde Annamária gondolata, Varga Melinda interjúja Kinde Annamáriával: *Napos oldalon innen és túl*. Nagyvárad 2014/1-2. (<http://www.varad.ro/node/1034/page/0/1>, utolsó letöltés: 2016. március 10.)
26. Részlet a Csutak Istvánval készített interjú anyagából (2014. június 2.) (A Csutak István-interjú rövid változata jelen lapszámban is olvasható – szerk. megj.)
27. Boros Zoltán, részlet az általam készített interjú anyagából (2014. június 24.)
28. Papp-Zakor: i. m. 1.
29. Marossy Zoltán gondolata, a jellemzés egy Csutak Istvánnak küldött e-mail üzenetben szerepel, 2014. január 31.

